

СВЕТ ПРОЗЕ ЈЕ ЗАВОДЉИВА ЛУДНИЦА

РАЗГОВОР СА ВИДОМ ОГЊЕНОВИЋ

Вида Огњеновић рођена је у Дубочкама, Црна Гора. Гимназију је завршила у Сремским Карловцима. Студирала је светску књижевност на Филолошком, а позоришну режију на Факултету драмских уметности у Београду. Последипломске студије започела је на Сорбони, у Паризу а довршила на Универзитету у Минесоти (САД).

Радила је као асистент на Факултету драмских уметности, директор и стални редитељ, и управник Народног позоришта у Београду, професор на Калифорнијском универзитету у Лос Анђелосу. Држала је предавања на свим већим универзитетима у САД, као и у Аустралији и Лондону. Остварила је представе на многим Југословенским сценама, у Америци, на телевизији и на радију. Режирајућа је дела Шекспира, Његоша, Драгослава Михаиловића, Милоша Црњанског, Чехова, Пинтера, Трифковића, Брешана и многе своје текстове.

Објављује прозу, драме и есеје.

Изведене су јој и објављене драме: *Просидба од Чехова како би је изводили лудаци у Шараншану* (Минеаполис, САД, 1971), *Милева Анђештијн* (ТВ Београд, 1972), *Мај нејм из Митар* (Атеље 212, 1983), *Како засмејати Господара?* (Народно позориште, 1985), *Кањуш Мацедоновић* (Град — Театар, Будва, 1989; («Књижевност» 8—9, 1989), *Меланхоличне драме* (Српска књижевна задруга, 1991), *Девојка модре косе* (Југословенско драмско позориште, Библиотека Арс драматика, 1993).

Добила је више награда, а најзначајније су: Октобарска највиша награда града Београда, Стеријина награда за драматизацију, Сарајевски златни венац, Гран-при за радио-режију, награда Издавачког предузећа «Дерета» за превод дела *Мој живот* Исидоре Данкан, Ђопићева награда, Андрићева награда, Кароль Сирмаи и награду «Просвете» за књигу године 1994.

Читајући књиге: »ОТРОВНО МЛЕКО МАСЛАЧКА« и »КУЋА МРТВИХ МИРИСА«, упознали смо Виду Огњеновић и као изврсног прозног писца. Било би занимљиво да нам нешто више кажете о настанку Ваше прве прозне књиге, збирке приповедака.

Објављивала сам повремено приповетке у нашој књижевној периодици и листовима, па сам онда одлучила, а на подстицај и наговор уредника и издавача, да све то склопим и укомпонујем у једну збирку. Намерно кажем укомпонујем, јер по мом мишљењу збирка приповедака није само један број прича сакупљен у књигу, већ је то књижевни жанр, одређена приповедачка целина, неки заокружљени прозни облик. Барем сам ја настојала да тако направим своју прву збирку, мада имам готових приповедака које нису ушли у ову збирку, јер у њу просто не спадају по овом критеријуму, који сам вам споменула. Неки критичари су ту моју збирку називали и расстреситим романом, што ми је потврдило да ми труд око склапања целине није био узалудан, односно верујем да то нису закључили само по јединству места збињавања радње у причама, већ и према композицији.

Иначе, ако ме питате кад је и како то све почело, нећу моћи да вам одговорим. Мени се чини да ја одувек пишем па или је то драма, или есеј, или прича. Писање прозе је неко замамно бекство од свега што нас окружује, то је заправо нарушавање реда који нас притиска и омежава. Човек се насељи међу своје јунаке, обитава у њиховим животима, разговара са њима, поправља их и открива. Нимало се не чудим што те личности касније људи сасвим другачије разумеју, гледају их из различитих углова и тумаче их на свој начин. Они их само читају, доживљавају их као део свекупног књижевног фикционара. Проза је можда и нека врста приказивања општих места и одуписање њиховом терору. Свет прозе је заводљива лудница...

За исту књигу сте добили, између осталих, и награду »Иво Андрић« за 1994. годину. Уобичајено је да се пита о радости награђеног...

Јесте уобичајено и, верујте, нимало вам не замерам што ме то питате, нити бих могла, све и да хоћу да сакријем радост због тога догађаја. То је једна од оних награда које су у стању да вас извуку и из ваздање депресије и потиштености. Уједно она је, по највише у мојим очима, амнестирала сопствену дркосност да претерам по књижевним темама као по каквом складишту, да измишљам, да се играм речима да истражујем језик и шта све не... Уосталом, била је то прилика да још једном искажем своју оданост и дивљење великом писцу, по којем је именована. Лепа је то награда. Тешко је веровати да јој се неко не би обрадовао.

У књизи: »Отровно млечко маслачка« је и прича о двема сестрама, близнакињама, Торер, везан за рад у библиотеци. Приповетка је саткана напето, скоро је детективска, али без коначног решења и одговора. Остало је само слутња и покоји доказ. Колико је дневног и стварносног унето у ову причу?

Нимало стварносног, а само понешто стварно, ништа дневно, а по која животна ствар. Мало је шта, што се у овој причи, до-годило, у том облику, изван ње сме, али ипак, подаци су, као нека матрица за причу, узимани из живота. Литература као што знаете, преоблачи податке у фикцијску одежду, преврће и узнемира оно што у животу тече мирно, или како ми обично кажемо: нормално, несвесни колико је то испразна реч. То је у ствари тема моје приче, односно, ако хоћете, моје збирке: поимање нормалног, (притисак »нормалног«) (терор »нормалног«), над природним, загонетним, необичним, маштовитим... Не би требало ниједну моју причу одгонетати препознавањем чињеница из свакодневнице и поређењем стварних, животних појединости са онима које су у њој да би се реконструисао догађај који је могао да послужи као основа приче. То је био сасвим узалудан посао. Моја прича управо настоји да афиришише литерарни слободни поступак којим се открива оно што је стварносном виђењу јаве недокучиво. Пишице о томе колико нам је сама стварност нејасна, непозната, загонетна без удела литературе...

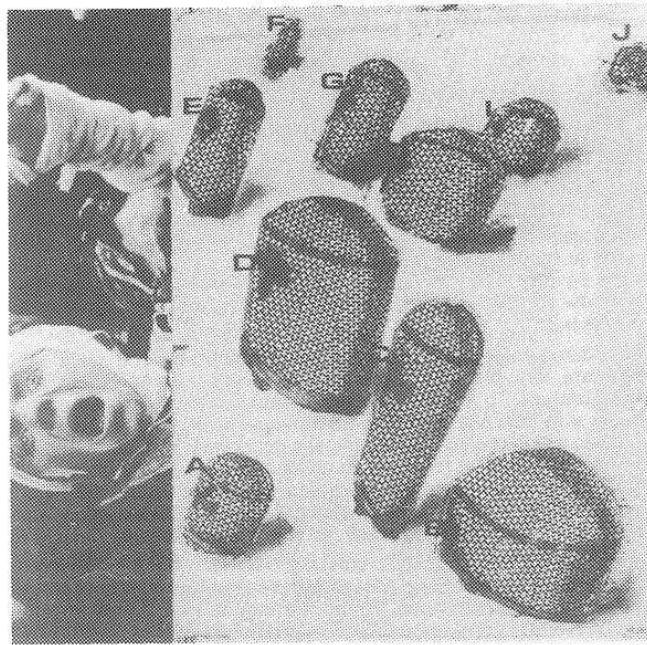
По причи: »Отровно млечко маслачка« насловљена је и збирка. Радња се у њој одвија око професора Гела, догађа се у детињству онога ко је приповеда, али дотиче и позне године. Ипак, сусрет са професором Гелом се није догодио. Има ли Вас у тој причи и како је текло Ваше детињство?

Не знам како да вам на то одговорим. Моје приче, па ни та, нису аутобиографске, мада помало вирим иза сваке реченице. Отровно млечко маслачка је симбол нашег сећања из детињства које нас обележава на известан начин мисаоно утемељава и ублажује. Дечаци и девојчице из те приче живе у свету бајке коју су сами измислили. Зли чаробњак им је професор Гел, зато што њега најмање познају, он им некако изгледа тајанствено. Много година касније један од дечака наилази на то име шетајући се кроз

један амерички град и то је доволно да му оживе успомене из детињства, иако, разуме се, породица Гел, поседује ланац радњи за фармацевтске производе, нема никакве везе са његовим професором Гелом из ћачких дана. Свеједно, сваки Гел на свету њега ће подсећати на оно што му се у детињству урезало у сложену ману сећања... .

Што се мога детињства тиче, оно је било, према данашњим мерилима, тешко, али то је приземно гледиште. Расли смо уз корачце обнове и изградње, са прицалјеним пионирским мармама око врата и пунитодозрења за свет одраслих. Спадам у генерацију коју карактерише велика интелектуална радознaloшт коју је морала да утажи сама, читањем, гледањем филмова, слушањем радија, истраживањем, учењем од старијих сveznaliца, а понајвише маштањем. Садашње време нуди информације на све стране и на разним нивоима, у доба мог детињства ми смо сами морали да долазимо до њих како смо знали и умели. Ми смо своје играчке морали да измислимо. Арлакуали смо као Тарзан и падали на дупе са кртог дудовог грања... . Јесте ли се кад уверили колико је дудово грање крто, ни налик на лијане!? Пловили смо рекама Мисисипи и Јангџекјанг, а у ствари то је био канал, или барутине око њега, као није Дунав и дунавски ритови... .

Моје детињство је било тешко према мерилима оних који од свега па и од тог периода живота захтевају лакоћу. Срећом, не спадам у те.

Мрђан Бајић

Имала сам детињство без банана, па шта. Детињство тврдих бомбона (звали су се штолверци, према немачкој речи Stahlwerk, ствар од челика), крпених лутака са косом од вуне. Тек у мој пубертет су ушли лутке од пластичне масе са покретним очима, које су стизале из Италије право на брачне кревете наших родитеља, да понекад, кад се навије пред гостима кажу: Io sono Valentine, la bambola che parla... .

Детињство моје генерације нису дизајнирали родитељи. Моја генерација строго је чувала своје детињство од приступа одраслих. Њих смо припуштали по најстрожијем избору. Квалификовали су се само »генијални«, »необични«, око чијих се личности могла исплести чудновата прича, скоро бајка. Моје детињство је било писмено, читалачко. Ми смо расли са пуним поверењем у штампани текст — то ми је остало до данас баш као што и мене желе за косу (Gell) увек подсећа на професора Гела, доброг и љубазног човека... .

Приметила сам да у вашим причама има доста руских ликова. Као да сте некако везани за »руске теме«. Ваша прва драма је »Просидба од Чехова како би је изводили лудаци у Шарантону«. А опет, доста преводите са енглеског и немачког... .

Ми смо и према школској лектири васпитани на руском роману, драми и приповеци из деветнаестог и раног двадесетог века (исти тај Чехов нам је измамио доста суза и осмеха, сетите се само приче: »Вања« или »Коњско презиме... .«). Нормално је онда то што нам је руски избеглички живљав био занимљив. Ти пторески, учени, сањарски изгубљени професори, племићи, полковници и њихове љупке, напрilitане госпође, сви су они ходали кроз нашу сиву поратну стварност као да су изашли из књига које смо читали. Неке од њих смо кришом пратили на њиховим штетњама кроз паркове и уз реку, послушкивали њихово уздисање и препир-

ке, а некад певушили заједно са њима. Било је и оних које смо боље познавали, мислим ми њих, док су они нас звали погрешним именима и мешали наш узраст. Они су нас учили да набадамо скале по диркама клавира, при том их је наша неспособност доводила до лудила, од неких сам учила француски са меким нагласком који и данас имам. Јела сам њихове бајате кифлице, пила чај од вишњевих петељки са млеком и опонашала њихов гргљави руско-српски, а понекад афектирано као и они узвикивала ој, радији бога... .

То што се њима бавим у својим приповеткама, то је знак дубоке оданости, како би рекла Исидора. То је зато што им, између остalog дугујем љубав према уметности и навику да засумим кад неко лепо говори стихове Манделштама... .» Ко може знати уз реч растајање. Какав нам представи опроштај... . на пример.

Ви сте у неколико наврата живели ван граница наше земље. Предавали сте на Калифорнијском Универзитету у Лос Анђелесу, студирали сте у Паризу, затим у Минесоти... Колико сте сада у прилици и могућности да пратите токове светског позоришта и литературе?

За ових последњих година на жалост сасвим мало је било прилика за рад у иностранству, или за гостовања наших представа тамо. Ипак, нешто се одржало и поред свега. Лична преписка, телефонски разговор са колегама и пријатељима. Затим нека путовања у Енглеску, Канаду, Аустрију и Словенију са представом »Олеана« Атељеа 212. Са тих излета сам доносила књиге, новине, часописе, поруке, нове текстове. Са једног од гостовања у Лондону донела сам нову драму Дејвида Мамета, која је у то време имала лондонску премијеру. Била је то поменута »Олеана« коју сам превела и режирала за Атеље 212. Ево, представа је досада одиграна око шездесет пута, од чега десетак пута у иностранству. Моја колегиница, енглеска редитељка Карин Џонсон гостовала је у Новом Саду, где је за летњи фестивал на Петроварадинској тврђави режирала Шекспировог »Краља Лира«.

Нешто се ипак, кретало, мада не много. У један мах ме ухватала права паника. Страшно сам се бојала те клаустрофобичне културне осаме. Хватао ме је страх, тим већ што знам колико смо ми народ минималних услова. Нема тог сиромаштва на које ми нећемо пристати, само да не стаје никаквог напора.

Редовно читајући додатак New York Times-a (Review of Books), видела сам са ужасом колико се нових књига појављује у свету, шта се све дешава на књижевној сцени, а да ми о томе једва да имамо појма. Сазнање да ћемо се ми лагано враћати у Средњи век пишући већ ко зна коју драму о Карадорђу и Милошу (хвала богу очеубистава издаје разне врсте не мањка у нашој историји), било је застрашујуће.

Но, већ овогодишњи БИТЕФ је мало подигао гвоздену завесу. Чињеница да смо видели толике одличне представе из света, заједно са неким нашим извођењима које стоје раме уз раме са њима, делује охрабрујуће. Сада већ са извесним олакшањем листам и »Book review«, које ми уредно шаљу моји пријатељи из Лос Анђелеса Ружица и Бариша Крек листам и тражим нове приказе Кишових, Павићевих, или Селенићевих књига.

Наставили сте сарадњу са словеначким позориштем. Радићете у Новoj Горици. Какви су тамо услови за рад, атмосфера, позоришни живот? С обзиром да су наше комуникације отежане, вести су штуше и кратке.

У Новoj Горици још нисам била али знам да већ годину дана раде у новој згради чија је градња започета пре овог рата и доvrшена прошлог пролећа. Била сам љубавно позвана на отварање новог позоришта. Нисам могла да идем због истовремених обавеза овде. Управно су ми трајале пробе Олбијевог комада »Три високе жене«. Међутим била сам у Марибору прошлог јуна. Гостовали смо са представом »Олеана« на њиховом летњем Фестивалу. Глумце су поздравили овацијама. Управник позоришта, мој колега, редитељ Томаж Пандур, један од водећих европских редитеља овога времена, приредио нам је срдачан пријем. Понашали смо се, што би рекао Дучић »коа да никад ништа било није«... .

Словеначко позориште генерално добро ради. Мариборци су са двема представама учествовали на једном ексклузивном Фестивалу у Немачкој где су примљени као врхунски уметници. Иво Светина је написао нову драму: »Вавилон« коју сада Пандур ради у Марибору, а главну улогу, као и у »Руској Мисији« Ненада Прокића, (годину дана раније игра првак »Атеље 212«, Светозар Цветковић).

Моји договори са позориштем у Новoj Горици започети су на њихов позив, годину дана раније. Фебруара месеца ове године почећу да радим једну америчку комедију из педесетих година, коју је написала Мери Чејс (Chais), »Харви« (»Harvy«). Сећајте ли се филма »Харви« са Џими Стјартом. О човеку коме је најбољи и неразвојни пријатељ један (измишљени) велики бели зец, (биће из келтске митологије), видљив, иначе само њему, али му је веома и одан. Због тога долази у сукоб са родбином и суграђанима, који посумњавају у његово ментално здравље. Отет једна од оних класичних комедија о опресивности усталах навика и људског страха од свега што је непознато... .

У овом времену у којем живимо Ви сте присталица идеје да позориште мора да настави са радом и на тај начин по-

тврђује сопствено биће. Да ли наилазите на супротна мишљења код својих колега и како се позориште миже одупрети дневној политици?

И позориште, као и све друге људске делатности, поготово оне јавне, има права на све облике протеста, па и на то да престане са радом уколико за то нема услова. Политичка пресија се не сме прећуткивати а још мање прихватати. Међутим, ако не ради, позоришту прети опасност да нестане сасвим, јер оно је више нол друге уметности, условљено свакодневним појављивањем. Зато би престанак рада могао да буде фаталан уз то наравно и пресудан корак једног позоришта, или представе. Не искључујем ни тај корак, само треба добро проценити шта се тиме губи, а шта се добија. Такав гест може да буде протумачен као оштар вид протеста и побуне, неслагања и немирења, може да буде храбар и уочлив, али се тиме губи и позиција да се протест продужи, односно да се истраје у њему.

Зато сам често на ту дилему, која ме није мимоишла, одговарала одлуком да наставимо да радимо, али нипошто да свирајмо наручену музику, већ да радимо свој посао упркос свему, онако како то природа послала захтева.

Дневна политика и позориште могли би да живе напоредо, кад политика не би била подозрива и кад не би бахато посезала за разним облицима притиска, контроле и присиле. Позориште, као и уметност уопште, може да се одупре том притиску само тиме ако га прочита на време, ако га прозре и исмеје. Политика и њена власт се мењају, бивају, па их нема, а уметност остаје, наравно не ретко са дубоким ожилјцима. Дневна политика треба да је по следња брига позоришној уметности. Она у позоришту, као ни на слици, или у књизи, или међу сликарским бојама, нема шта да тражи. Нека ужиша у својој брзини и пролазности, и онако се на сцени обично појављује тек као фарса...

Нашила сам на једно Ваше изванредно тумачење појма осавремењавања, о чему сте говорили у једном интервјују са Весном Крчмар. О поједностављивању Шекспира све док га не учнимо нашим »непосредним суседом и не дамо му особине кафанског познаника«. Вероватно да бисте на ту тему могли још нешто рећи?

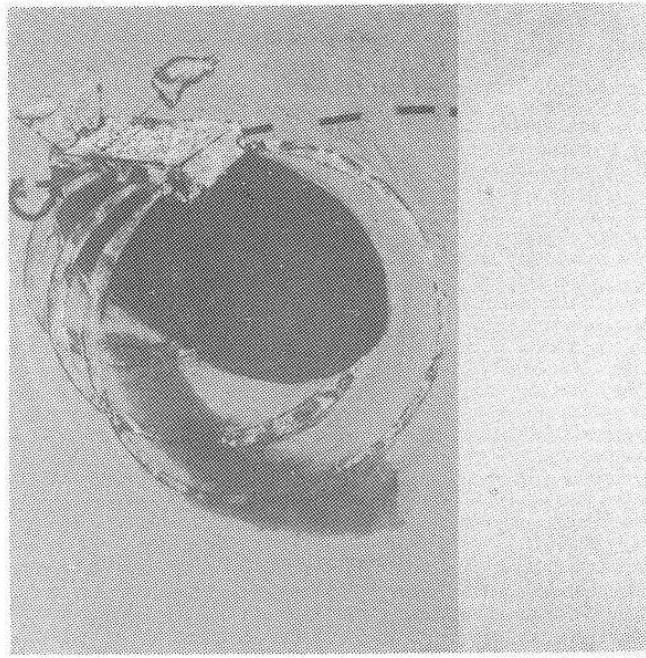
Мени је реч »осавремењавање« увек била помало смешна. Неодољиво ме подсећала на неког песника из (некадашњег) Сарајева, који је својој кћерки дао име: Оп role-ованана. Може и тако, само чему то нашто. Прозрела сам у том осавремењавању извесну смицалицу. Ту се помало искључује познавање, искључује студија, већ се иде на атракцију зачудности која се постиже простиим преоблачењем. Не звучи ни савремено, ако Хамлет каже: немој да се зезаш, већ ми то звучи глупо, ништа ми мање не иду на живце разне фармерке и мајице у које облаче личности из историјских комада да би, забога, изгледале »савремено«. Осавремењавање је нека Давичовска кованница настала ко зна кад и у ком песничком швунгу и не значи ништа. Постоје интерпретације и различити приступи, али не зато да би нешто звучало савремено, већ зато да бисмо се домогли неког дотада неоткривеног значења. Мислим иначе, да је то »осавремењавање« наслеђе из оних времена када се радном народу није смело дати до знања да он нешто не разуме, а још мање су му се смеле сервирати наредне идеје из прошlosti. Тада се приступало »осавремењавању«, што треба читати глупизацији свега што је сложено и надраста општа места која пук препознаје у првом сусрету. Осавремењавање је кич и, као израз, пре доликује је естради него уметности.

Изгледа да сте наклоњени Јуину О'Нилу. Радили сте га још у Америци у пловћевим позоришту, проучавали сте га на тамошњем универзитету читав један семестар. Шта је то што Ваš привлачи овом писцу? Јесте ли открили неки нови угао за приступ његовим драмама?

Не, не би се могло рећи да баш гајим неку наклоност за овог писца. Моје су изразите наклоности резервисане за Чехова, Шекспира, Молијера, Стерију... Ипак, О'Нилови комади — радија сам у животу свега два пружају могућност за добар позоришни посао. Они при првом читању делују мало као прашума речи, зато их редитељи добрano скраћују, али кад се тако изоштирају тај дијалог и односи међу ликовима, види се како су то заправо одлично утемељени драмски јунаци, како су то добро вођени заплети, и вешти дијалози. Иако сад већ помalo запостављен Нобеловац О'Нил поново се враћа на светске сцене. Видим и Бродвеј га поново изводи, не верујем да је то случајно...

»Све је против мене, почев од прве до последње реченице коју напишем«, цитат је из разговора који је са Вама водио Гојко Божковић. Да ли причу испрочате у једном даху, да ли је прво дуго носите у себи тако зрељу преносите на хартију? Како савладавате »идеју приче«?

Мало сам шта написала у једном даху, можда неко писмо, или какву молбу, саопштење, или тако нешто. Приче међутим дугог обраћем и окрећем, мада основни ток остаје. Тешко се растављам од рукописа. Стално ми се чини да се на њему још може ради. Некад одбацим само по једну реч, или део реченице, а кад кад и по неколико страна, па све то поново вратим, при следећем читању. Највише ми смета глагољање, кад се човек разбашкари па тра ла-ла, тра-ла-ла. Кад то код себе приметим, одмах се каж-

Мрђан Бајић

њавам одбацивањем страница и страница. Идеја приче ми задаје најмање бриге, ако мислите на саму идеју, оно такозвано: шта је писац хтео да каже. Мене занима нарација, приповедни ток, савладавање дигресивности којој сам склона, а идеја је по мом мишљењу ствар читања, можда и учитавања. Не бих ја никад написала причу да покажем, или, сачувавј боже, докажем да је »живот сложена појава«, или »да су људи звери у зверским условима«, да се присетим само неких школских тумачења литературе којима су нам (мени, изгледа, узалуд) пунили главе. У ствари највеће ме занимају ситинице, оне мале ствари које добро проверимо, пажљivo опишемо, лепо сместимо и утукамо у причу, а после их нико и не прими. Радујем се кад неко открије неку такву стварицу и њоме се одушеви у мојој причи... Такав ми је читалац сродан...

»Читам као што и живим, а живим, да парофразирам Кина, једва правећи разлику између две илузије: животне и књижевне«, рекли сте недавно о себи. Постоје ли књиге којима се повремено враћате, драмски текстови, романи? Како заправо живите између позоришта и литературе?

Да многим се књигама враћам, не само повремено, већ стално. Нисам ја систематичан читалац. Не замишљам читање као слагање препегланог рубља у фијоку. Читам унезверено, хаотично, многе књиге више пута. Сингера, рецимо, могу да читам у свако доба. Борхеса такође, поезију. Читам чак и песме које знам напамет. Читам горљиво, с радишћу дочекујем реченице које су као да ми их је, као што ми кажемо, неко узео из уста, свађам се са писцима, прецртавам странице. Некад читам у препуном аутобусу, или на пешачком прелазу. За мене је читање облик зависности, ја сам књижевни адепт. Читање је за мене нешто опесиво. Ипак добро знам Андрићев науч о томе да »није највећа будала онај ко не умије да чита, него онај који мисли да је све оно што прочита истина...«.

Седам прича из »Отровног Млека Маслачка« смештене су у Сремске Карловце. Верујем да и сада повремено свраћате у овај мали град. Јесенас сте били накратко. Привидно мирно место, али изгледа да има богат литерапни материјал?

Да, одлазим у Карловце и то доста често. Идем код моје добре школске друге, Катарине Ђирић и њеног супруга Милете Радовановића. Волим да дођем и да извесно време обитавам у тој Њиховој старој и удобној кући, (то је Катаринина дедовина). Волим кад седимо тако и причамо до дубоко у ноћ, док ослушкујемо попце, или совуљагу. Радујем се ручковима под великом дворишном липом, међу рунделама цвећа. Док нам липа шумори изнад глава, замишљам све оне људе који су некад ту на том месту пили предвечерње кафе и децу која су јела јауне са малих дечјих сточића. Карловци су за мене митско место.

Скори сви Ваши љунаци у књизи »Отровно Млеко Маслачка«, а и у »Кући Мртвих Мириса« умиру, остају само фантастичне приче о њима. Зашто сте тако немилосрдни, да парофразирамо једног нашег писца...

Уместо неког прецизнијег одговора, ево и ја парофразирам једног руског писца: морају да умру, као зрно пшенично које падне на земљу... да би дали плода и наставили да живе...

Радмила Гикић Петровић